

Kancewicz, Jan

Rosyjska opinia liberalno-demokratyczna o kwestii polskiej - w związku ze stuleciem urodzin Adama Mickiewicza

---

Przegląd Historyczny 89/3, 427-429

1998

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

JAN KANCEWICZ

Rosyjska opinia liberalno-demokratyczna o kwestii polskiej — w związku ze stuleciem urodzin Adama Mickiewicza

Publikowany niżej nieznany dokument dotyczy bankietu na cześć Mickiewicza, wydanego w Petersburgu 27 grudnia 1898 (8 stycznia 1899 według kalendarza gregoriańskiego).

Jak wiadomo, w związku ze stuleciem urodzin Mickiewicza i odsłonięciem jego pomnika w Warszawie 24 grudnia 1898 (5 stycznia 1899), Związek Pisarzy Rosyjskich dzięki zabiegom redakcji „Kraju” wydał w Petersburgu uroczysty obiad. Była to jedyna możliwa wówczas publiczna forma uczczenia polskiego wieszca przez postępową opinię rosyjską. Fakt ten znany był historykom; po II wojnie światowej pisali o nim dość szczegółowo Ludwik B a z y l o w, a ostatnio — Andrzej S z w a r c. Informacje na ten temat zaczerpnęli oni niemal wyłącznie z artykułów legalnej prasy, które nie zawierały akcentów politycznych. Jedynie konserwatywno-nacjonalistyczne „Nowoje Wriemia” zamieściło dość niejasną wzmiankę, że „może nawet najbardziej namiętne” okazało się przemówienie Wieniedikta Miakotina. Nieco konkretniejszą relację podała krakowska „Nowa Reforma”.

Tymczasem w materiałach archiwalnych Departamentu Policji rosyjskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w zespole poświęconym zasadniczo antycarckim akcjom i organizacjom (w urzędowej wersji: zbrodniom stanu, tj. przestępstwom politycznym), odnalazł się dokument oświetlający konkretne, ściśle polityczne treści, które znalazły się w toastach i przemówieniach uczestników. Jest to maszynowa kopia doniesienia agenta, który był obecny na bankiecie i natychmiast potem, 28 grudnia 1898 (9 stycznia 1899) sporządził notatkę dla naczelnika petersburskiej żandarmerii. Znajduje się ona w moskiewskim Archiwum Państwowym Federacji Rosyjskiej, w teczce zatytułowanej „Ob otkrytii pamiatnika A. Mickiewiczu...”. Nie podano ani nazwiska, ani pseudonimu agenta. Z tekstu wynika, że musiał to być literat dobrze znający środowisko, z którego wywodzili się zaproszeni. Kopia jest uwierzytelniona własnoręcznym podpisem Piramidowa (zob. przyp. 12 do tekstu źródłowego)¹

---

¹ Szersze omówienie politycznych wątków związanych z bankietem m.in. na podstawie ówczesnej prasy legalnej rosyjskiej i polskiej (w tym także galicyjskiej) zob. J. K a n c e w i c z, *Rosjanie a Adam Mickiewicz — w stulecie urodzin poety i w związku z odsłonięciem jego pomnika w Warszawie*.

Nazwiska podane w maszynopisie spacją zostały ponadto podkreślone przez osobę, której przedłożono meldunek. Był to prawdopodobnie Leonid Ratajew, kierownik Wydziału Specjalnego (*Osobyj Otdiel*). Podkreślił on dodatkowo także niektóre sformułowania zawarte w cytatach z przemówień wygłoszonych podczas bankietu lub ich streszczeniach. Jak wynika z adnotacji, które byliśmy w stanie odczytać, dokument przedłożono szefowi urzędu 30 grudnia 1898, zaś następnego dnia skierowano do akt.

Tekst podajemy w języku oryginału.

GARF fond 102 (Diepartament Policji. Osobyj Otdiel), 1898 g., j.chr. 573, l.d. 14-14 ob. Maszynopis, kopia

Копия агентурного письма, полученного начальником Отделения 28-го Декабря 1898 года.

Na wczeraшнем obiedzie Miцкевича najbardziej i протестующей явилась речь ^{ав}Мякотина^{ав1} „Вся русская действительность — смрад и позор” — вот её резюме. ^{ав}Спасович^{ав} в своей речи, если оставить в стороне литературную параллель между Мицкевичем и ^вПушкиным^в, проводил вот какую мысль: Поляков следует упрекать не за то, что, они боролись, а за то, что в борьбе не истощили всех средств². ^{ав}Ганейзер^{ав} рассказал при каких условиях состоялось в Варшаве освящение памятника Мицкевичу: ^воткрывали полиция и жандармы^в, а народ был осуждён на гробовое молчание³. ^{ав}Влад. Соловьёв^{ав} доказывал, что „паломничество в Варшаву не принесло ни пользы, ни облегчения”⁴. Пётр ^{ав}Вейнберг^{ав} рассказал, что Министр Внутренних Дел ничего не имеет против вечера в честь Мицкевича, предложил тост за него, но тост не был принят⁵. Говорили ещё другие ораторы из поляков: все на одну

a-a Spacja w tekście.

в-в Подkreślenie w tekście, dokonane prawdopodobnie przez czytającego (Ratajewa?).

ав-ав Spacja i podkreślenie w tekście.

¹ *Wieniedikt Miakotin (1867-1937) — historyk i publicysta, współredaktor pisma „Russkoje Bogatstwo”*. Zajmował się m.in. stosunkami polsko-ukraińskimi w XVII-XVIII w.; był też autorem popularnej biografii Mickiewicza wydanej w Petersburgu w 1891 r. *Radykalny demokrata, tzw. „legalny narodnik”*.

² *Włodzimierz Spasowicz (1892-1906), prawnik, historyk literatury i publicysta, działacz polityczny, rzecznik ugody polsko-rosyjskiej, liberał. Jeden z organizatorów bankietu i głównych mówców.*

³ *Ganajzer — brak informacji o tej postaci. Być może była to osoba towarzysząca Władimirowi Sołowiowowi w jego podróży do Warszawy.*

⁴ *Władimir Sołowiow (1853-1900) — jeden z najwybitniejszych filozofów rosyjskich schyłku XIX wieku, poeta. Był polonofilem skłaniającym się do katolicyzmu, admiratorem Mickiewicza. Na bankiecie wygłosił „Przemówienie ku pamięci Mickiewicza” (przedruk w: *W. Sołowiow, Wybór pism, t. III, Poznań 1988*). W opublikowanym tekście przemówienia Sołowiowa brak wszelkich aluzji do jego podróży do Warszawy, która dotychczas nie była znana badaczom.*

⁵ *Piotr Wejnberg (1831-1908) — poeta, tłumacz, przede wszystkim jednak historyk literatury i krytyk literacki. W latach 1868-1873 profesor warszawskiej Szkoły Głównej i Uniwersytetu*

тему: как поляки они протестуют ^aпротив ^{ab}слияния ^{ab}, их идеал — единение с русскими для борьбы против общего врага. В этом же духе говорила ^{ab}Калмыкова ^{ab6}. Предметом беседы служила также прокламация ^bваршавских студентов ^b, протестующая против стеснений, с которыми обставлено было открытие памятника Мицкевичу ⁷. Редактор „Края” ^{ab}Пильц ^{ab} заявил от имени поляков, что радость последних будет велика, когда они узнают какие чувства были высказаны лучшими представителями русской интеллигенции на этом обеде ⁸.

Отмечу ещё один внешний инцидент: Мякотин, говоря „о травле различных народностей”, в прозрачных намёках указал на ^b„Новое Время” ^{ab} как на позорнейшую газету, сделавшую себе специальность из этой травли ⁹. При этом оратор указал рукою на ^{ab}Суворина ^{ab10}. Последний немедленно покинул зал ¹¹.

В общем всё, что говорилось на обеде было открытым выражением сочувствия польским революционерам и протестом против нынешней правительственной политики. Обедало около 120 человек, преимущественно литераторы, были также и военные — из профессоров военно-юридической академии.

С подлинным верно:

Полковник Пирамидов ¹²

Warszawskiego. Popularyzator literatury polskiej. Był jednym z organizatorów bankietu i najwyraźniej czuł się zań odpowiedzialny przed władzami, stąd widocznie propozycja toastu. Ministrem spraw wewnętrznych był wówczas (1895-1899) Iwan Goremykin, znany reakcjonista, inicjator wielu ograniczeń i szykan związanych z odstonięciem pomnika Mickiewicza, które musiały być znane uczestnikom bankietu.

⁶ Aleksandra Kałmykowa (1849-1926), znana radykalna działaczka oświatowa i społeczna, wówczas właścicielka księgarni w Petersburgu, okazywała m.in. znaczną pomoc socjaldemokratom.

⁷ Wśród studentów powstał rozdźwięk: tzw. młodzież postępową, bliska PPS i socjaldemokratom, opowiedziała się za udziałem w demonstracji, do której wezwała PPS. Studenci znaleźli się w grupach, które dotarły pod pomnik; jednego z nich aresztowano. Studenci bliscy Stronnictwu Demokratyczno-Narodowemu byli w ogóle przeciwni demonstracji. Studenci-Rosjanie solidaryzowali się z rzecznikami manifestowania. Wzmiankowana odezwa studentów warszawskich nie jest znana.

⁸ Erazm Piltz (1851-1929) — redaktor „Kraju”, czołowy ugodowiec, był jednym z inicjatorów i organizatorów bankietu.

⁹ „Nowoje Wriemia” — petersburski dziennik konserwatywno-nacjonalistyczny. W kwestii obchodu mickiewiczowskiego zmieniał taktykę, por. J. K a n c e w i c z, op.cit.

¹⁰ Aleksiej Suworin (1834-1912), dziennikarz, od 1876 redaktor dziennika „Nowoje Wriemia”, także ruchliwy wydawca. Początkowo nie był wrogi rocznicy mickiewiczowskiej; nadto osobiście zachowywał się dość przyzwoicie. Stąd być może zaproszenie go na bankiet oraz obecność na tej imprezie.

¹¹ O reakcji Suworina na ten incydent zob. J. K a n c e w i c z, op.cit.

¹² Uwierzytelniającym kopię był pułkownik żandarmerii, naczelnik ochrony petersburskiej Władimir Piramidow (1851-1901).

MATERIALS

**W. Polak — The anonymous material concerning to the Polish-Russian war in 1609
from the former Königsberg Archive**

The author presents the anonymous memorial written in summer 1609, deposited in the Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem. The author of the source supports the idea of the attack against Moscow. W. Polak underlines that the Prussian archives contents a big number of practically unknown documents concernings to the history of Poland.

**A. Massalski — A secret report of Pavel Mukhanov for minister Avram Sergejevich Norov
of 1856: A contribution to the history of Polish education during the period 1831-1863**

The author discusses a report of the superintendent of education of the Warsaw District containing personality profiles of secondary school teachers in the Kingdom of Poland. Many of them were Russians and some did not have the necessary pedagogical qualifications. The Polish teachers are criticized for an inadequate command of Russian. In the superintendent's opinion the professional inadequacies of the teachers, especially the Russians, ran against the plans of Russification of the school system in the Kingdom of Poland.

**J. Kancewicz — The Russian liberal democrats' views on the Polish question as expressed
on the occasion of Adam Mickiewicz's One Hundredth Birthday**

The author presents a secret police informer's report on a meeting of Polish and Russian writers and journalists held on 8 January 1899 in St. Petersburg on the occasion of Adam Mickiewicz's one hundredth birthday. The report, which can be found at the State Archives of the Russian Federation in Moscow, reveals a highly critical attitude of the Russian liberal-democratic community toward the tsarist regime and the appeal to these two groups of the idea of Polish-Russian reconciliation that could be enhanced by increased cultural contacts.

MISCELLANEA

T.W. Lange — Polish authorities and the Maltese Order 1920-1932

The article covers the relations between the Polish state and the Sovereign Order of Malta in the inter-war period. The Order was represented in Poland by The Association of the Polish Knights of Malta, founded in 1920 and officially recognised by the Grand Magistry in Rome in 1927. After that acknowledgement the Association, led by Count Bogdan Hutten-Czapski, notified the Polish authorities of its existence and began to make intense efforts to gain official recognition of the Sovereign Order by the Polish state. These efforts culminated in an official invitation of the Association to the Royal Castle in Warsaw in 1928, where its representatives were received by President Mościcki. Two years later (February 22, 1930) the next step was taken: the President and Marshall Piłsudski were made Honorary Bailiffs of the Order and thus formally became its members. The Foreign Minister Zaleski was also honoured with a Maltese Cross, albeit of a lower class. In